

ԳԱՐՏՆԻ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԱՅԵՑԱԿԱՐԳԱՅԻՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԱԳՐՔԻ

Անի Դանիելյան

*ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության
առաջին ատյանի դատարանի դատավոր,
ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի
ամբիոնի ասիստենտ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

ՀՀ քրեական դատավարության նոր օրենսգրքի¹ (այսուհետ՝ նաև Նոր օրենսգրք) ընդունմամբ հայ իրավական տեսության և իրավակիրառ պրակտիկայի առջև ծառայել է տասնամյակներով հետազոտված և կիրառված ինստիտուտների վերաիմաստավորման պատասխանատու խնդիր, քանի որ այն հիմնված է սկզբունքորեն նոր հայեցակարգի վրա: Այս տեսանկյունից խիստ արդիական է գաղտնի գործողությունների նոր կարգավորումների հետազոտությունը, քանի որ դրանց էությունը լիովին հետազոտված չէ տեսությունում և ընկալված չէ գործնականում: Վերջինս էլ իր հերթին հանգեցրել է հակասական և անորոշ պրակտիկայի ձևավորման, ինչի խոսուս հիմնավորումն է նաև մի շարք քրեական գործերով օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքները դատարանների կողմից անթույլատրելի ձանաչելը, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի և ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից քննարկվող ինստիտուտի մի շարք հարցերին անդրադառնալը, Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) կողմից ՀՀ-ի դեմ կայացված վճիռներով խախտումների արձանագրումը:

Գաղտնի բնույթի միջոցառումների իրականացումը մի կողմից հանցավորության դեմ պայքարի կարևոր, որոշ դեպքերում եզակի միջոց է, մյուս կողմից՝ այդպիսի միջոցառումներն էական վտանգ են ներկայացնում միջազգային իրավական ակտերում ամրագրված մարդու հիմնարար իրավունքների տեսանկյունից: Այդպիսի միջոցառումների իրականացման ընթացքում անընդունելի է պետության իրավական հիմքի խախտումը. դրանց գործընթացը պետք է ամբողջ ծավալով համապատասխանի միջազգային և ներպետական իրավական ակտերի նորմերի պահանջներին: Ուստի խիստ կարևոր է այդ գործունեության ինչպես նորմատիվ կարգավորման, այնպես էլ գործնական իրականացման ընթացքում հանրային և մասնավոր շահերի հավասարակշռման ապահովումը:

Անդրադառնալով Նոր օրենսգրքով նախատեսված գաղտնի քննչական գործողությունների նորմատիվ կարգավորմանը՝ անհրաժեշտ է նկատել, որ դրանք ներառում են ներկայիս օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների (այսուհետ՝ նաև ՕՀՄ) մի մասը: Կարծում ենք՝ եզրութաբանության տեսանկյունից արդարացված է դրանց անվանումը «գաղտնի քննչական գործողություններ», և դրանցից զատ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներին հղում կատարելը: Մասնավորապես, թեմային վերաբերող միջազգային իրավական փաստաթղթերի, ինչպես նաև Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի ուսումնասիրությունից երևում է, որ դրանցով քննարկվող գործողությունները մեծամասամբ վկայակոչվում են «գաղտնի գործողություններ», «գաղտնի վերահսկողական միջոցառումներ» ան-

¹ Թիվ ՀՕ-306-Ն, ընդունվել է 30.06.2021թ., ուժի մեջ է մտնելու 01.07.2022թ.:

վանումներով¹: Իսկ «քննչական» բառի օգտագործումը սույն դեպքում միանշանակ է դարձնում ՀՀ-ում գործող ապացուցման մոդելի պայմաններում դրանք ապացույց ձեռք բերելու նպատակով իրականացնելու և դրանց արդյունքը որպես ապացույց դիտարկելու հարցերը:

Օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների մի մասը քրեական դատավարության օրենսգրքում ներառելով և դրանց գաղտնի քննչական գործողություններ անվանելով՝ առնվազն նորմատիվ մակարդակում լուծում է ստացել դրանց իրավական բնույթի վերաբերյալ հարցը: Մասնավորապես, այս կամ գործունեությունը քրեադատավարական գնահատելու համար անհրաժեշտ են ձևական (քրեադատավարական օրենքով նախատեսված լինելը), բովանդակային և ընթացակարգային չափանիշներ: Ինչպես նախկին, այնպես էլ Նոր օրենսգրքի կարգավորումների պայմաններում **նախաձեռնված քրեական վարույթի շրջանակներում իրականացվող գաղտնի գործունեությունը** բովանդակային և ընթացակարգային չափանիշների տեսանկյունից համարվում է դատավարական բնույթի գործողություններ՝ հետևյալ պատճառաբանությամբ՝

- իրականացվում են քրեական դատավարության սուբյեկտի՝ հետաքննության մարմնի կողմից,
- ուղղված են քրեական դատավարության խնդիրների լուծմանը,
- նշված անձանց քննարկվող գործողությունները քրեական գործով դատավարության կազմակերպման համակարգի մաս են:

Մինչդեռ նախկին օրենսգրքի կարգավորումներում բացակայում էր դրանց՝ քրեադատավարական գործունեության ձևական չափանիշը, քանի որ դրանք նախատեսված չէին քրեական դատավարության օրենսգրքով: Հետևաբար, դրա տրամաբանությամբ օպերատիվ-հետախուզական գործողությունները քրեադատավարական բնույթ չէին կրում, որի պայմաններում անտրամաբանական էր ինչպես քրեական դատավարության սուբյեկտին օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն (այսուհետ՝ նաև ՕՀԳ) իրականացնելու լիազորությամբ օժտելու, այնպես էլ ՕՀԳ նկատմամբ դատական վերահսկողության հարաբերությունը քրեական դատավարության օրենսգրքով կանոնակարգելու՝ օրենսդրի մոտեցումը: Սակայն քանի որ ՕՀԳ նպատակների մի մասն ուղղված է հանցագործությունների բացահայտմանը, կանխմանը, խափանմանը, ինչպես նաև հանցագործների հայտնաբերմանը, և դրանք կարող են իրականացվել քրեական վարույթի շրջանակներում քրեական դատավարության սուբյեկտի կողմից, պետության քրեական քաղաքականության, ինչպես նաև իրավապաշտպան գործունեության համաձայնեցված և համակարգված իրականացման տեսանկյունից նպատակահարմար և հիմնավորված է ՕՀՄ-ների քննարկվող հատվածը քրեական դատավարության օրենսգրքի կարգավորման շրջանակներում ներառելը՝ դրանով իսկ ապահովելով դատավարական գործունեության ձևական չափանիշը և դրանց հաղորդելով դատավարական բնույթ:

Այս առումով ընդունելի ենք համարում օպերատիվ-հետախուզական գործունեությունը քրեական դատավարության օրենսգիրք ինկորպորացնելու և քրեական վարույթի ընթացքում օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների իրականացման գործընթացը հետաքննություն անվանելու Նոր օրենսգրքի մոտեցումը: Դրանով վերաիմաստավորվում է նաև հետաքննությունը՝ որպես քրեադատավարական գործունեության տեսակ, և այն որոշակի և ուրույն տեղ է ձեռք բերում քրեադատա-

¹ Տե՛ս, օրինակ, Ramanauskas v. Lithuania գործով Մեծ պալատի 2008 թվականի փետրվարի 5-ի վճիռ, գանգատ թիվ 74420/01, Dragojević v. Croatia գործով 2015 թվականի հունվարի 15-ի վճիռ, գանգատ թիվ 68955/11: Քննարկվող գործողությունները վկայակոչվում են նաև «հատուկ քննչական գործողություններ» եզրույթով:

վարական գործառնությունների շարքում՝ որպես առաքելություն ունենալով գործի քննությանն օժանդակելը:

Ընդ որում, Նոր օրենսգրքով օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների մնացած մասը, որ չի ներառվել քրեական դատավարության օրենսգրքում, շարունակվելու է կարգավորվել ՕՀԳ մասին առանձին օրենքով: Դա թերևս պայմանավորված է այն իրողությամբ, որ քրեական դատավարության օրենսգիրքը կարգավորում է միայն հանցագործությունների քննությանը վերաբերող վարությանին իրավահարաբերությունները՝ այն չի կարող սահմանել կամ կանխորոշել օպերատիվ-հետախուզական գործունեության մնացած ուղղությունների ընթացքում իրականացվող ՕՀՄ-ների շրջանակը կամ դրանց իրականացման կարգը: Հետևաբար, քրեական դատավարության նպատակներից տարբեր նպատակներով իրականացվող օպերատիվ-հետախուզական գործունեության շրջանակներում իրականացվող ՕՀՄ-ների տեսակները պետք է կարգավորվեն միայն ՕՀԳ մասին առանձին օրենքով, ընդ որում չի բացառվում դրանց մեջ գաղտնի քննչական գործողություններին հոմանիշ ՕՀՄ-ների ներառումը:

Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է վեր հանել այն օբյեկտիվ չափանիշը, որը հիմք է ընդունվել ՕՀՄ-ների մի մասը որպես գաղտնի քննչական գործողություններ առանձնացնելիս: Այսպես, Նոր օրենսգրքով որպես գաղտնի քննչական գործողություններ նախատեսված են ներքին դիտումը, արտաքին դիտումը¹, նամակագրության և այլ ոչ թվային հաղորդակցության վերահսկումը, թվային, այդ թվում՝ հեռախոսային հաղորդակցության վերահսկումը, ֆինանսական գործարքների վերահսկումը, կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու նմանակումը:

Այսպիսով՝ կարելի է նկատել, որ Նոր օրենսգրքով որպես գաղտնի քննչական գործողություններ են նախատեսված այն ՕՀՄ-ները, որոնք նախկին կարգավորումներում կատարվում էին դատարանի որոշման հիման վրա: Կարծում ենք, հիշյալ տարանջատման հիմքում դրված են նաև համապատասխան գործողության արդյունքում ձեռքբերվելիք տվյալի ապացուցողական նշանակությունը և հատկանիշները:

Հարկ է ընդգծել, որ այս կամ այն գործողությունը դատարանի որոշման հիման վրա կատարվող գործողությունների շրջանակում ներառելու չափանիշները պետք է առանձնացնել երկու հարթություններում՝ ընդհանուր (ռազմավարական) և մասնավոր: Առաջին հարթությունը ներառում է.

ա) համապատասխան իրավունքի պաշտպանության ոլորտում միջազգային քաղաքականությունը, մասնավորապես տվյալ ժամանակաշրջանում կոնկրետ իրավունքի միջազգային հանրությունում արժևորման աստիճանը,

բ) համապատասխան իրավունքի պաշտպանության ոլորտում պետության քաղաքականությունը, մասնավորապես տվյալ պետությունում կոնկրետ իրավունքի արժևորման աստիճանը և դրա սահմանափակման ոլորտում գործնականում թույլ տրվող չարաշահումների և կամայականությունների մակարդակը: Այս չափանիշի շրջանակներում ոչ պակաս կարևոր գործոն է պետության նյութական ռեսուրսների գնահատումը: Չնայած սույն գործոնը չի կարող արդարացնել անձի իրավունքների ապահովման պարտականության կատարման տեսանկյունից պետության թերացումները, սակայն իրավունքների պաշտպանության նվազագույն չափանիշներից բարձր չափանիշներ նախատեսելու հարցը քննարկելիս այն պետք է պատշաճ գնահատականի արժանանա, որպեսզի չտուժի համապատասխան երաշխիքի արդյունավետությունը:

¹ Նոր օրենսգրքի 247-րդ հոդվածի բովանդակությունից երևում է, որ միայն տեխնիկական միջոցների կիրառմամբ արտաքին դիտումն է նախատեսված որպես գաղտնի քննչական գործողություն:

Երկրորդ բաժնում առանձնացվում են հետևյալ չափանիշները.

ա) սահմանափակման ենթակա իրավունքի բնույթը, մասնավորապես՝ անձի հիմնական իրավունքները,

բ) իրավունքի սահմանափակման աստիճանը: Սրա գնահատման հանգամանքներից են նաև սահմանափակման հնարավոր հետևանքները և դրանց ազդեցության հատվածը:

Ընդ որում՝ անհրաժեշտ է նկատել, որ երկրորդ բաժնում առանձնացված չափանիշները ուղղակիորեն պայմանավորված են առաջին հարթությունում խմբավորված չափանիշներից և պետք է գործեն համակարգային սկզբունքով: Մասնավորապես, այս կամ այն իրավունքը հիմնական իրավունքների շարքին դասելը, ինչպես նաև կոնկրետ միջամտության տեսակը՝ իրավունքի սահմանափակման համապատասխան աստիճանը գնահատելը, ուղղակիորեն պայմանավորված են ինչպես միջազգային, այնպես էլ ներպետական քաղաքականությամբ¹:

Միազգային քաղաքականության տեսանկյունից նման երաշխիքի ամրագրումը հատկապես ողջունելի է գաղտնի քննչական գործողությունների կատարման առնչությամբ²: Ներպետական քաղաքականության տեսանկյունից հարկ է նշել, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ միայն դատարանի որոշման հիման վրա կարող են կատարվել բնակարանի խուզարկությունը, իսկ օրենքով կարող են սահմանվել դատարանի որոշմամբ բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքի սահմանափակման այլ դեպքեր (հոդված 32-րդ, մաս 2-րդ), ինչպես օրինակ հաղորդակցության գաղտնիության սահմանափակումը, **բացառությամբ** երբ դա անհրաժեշտ է պետական անվտանգության պաշտպանության համար և պայմանավորված է հաղորդակցվողների օրենքով սահմանված առանձնահատուկ կարգավիճակով (հոդված 33-րդ):

Գաղտնի քննչական գործողությունների/ՕՀՄ-ների քննարկվող շրջանակի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ դրանք հիմնականում իրենցից ներկայացնում են անձի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի, այդ թվում՝ հաղորդակցության գաղտնիության և բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքների, ինչպես նաև անձի արդար դատաքննության իրավունքի միջամտություն: Այսպիսով՝ ներքին դիտումը, արտաքին դիտումը, նամակագրության և այլ ոչ թվային հաղորդակցության վերահսկումը, թվային, այդ թվում՝ հեռախոսային հաղորդակցության վերահսկումը դատարանի որոշման հիման վրա կատարելը ըստ էության սահմանադրական պահանջ են: Իսկ ֆինանսական գործարքների վերահսկումը ներառվում է բանկային գաղտնիքի պահպանության ռեժիմի ներքո, ինչն էլ պայմանավորում է այն նույնպես դատարանի որոշմամբ կատարելու պահանջը:

Անդրադառնալով կաշառքի նմանակմանը՝ նշենք, որ Եվրոպական դատարանը, ընգծելով կոռուպցիայի դեմ պայքարի անհրաժեշտությունը և այդ գործում քննության հատուկ մեթոդների, մասնավորապես գաղտնի գործակալների մասնակ-

¹ Քննարկվող չափանիշների վերլուծությունը մանրամասն տե՛ս **Ա.Կ.Դանիելյան**, Մինչդատական վարույթի նկատմամբ նախնական դատական վերահսկողության հիմնահարցերը ՀՀ քրեական դատավարությունում, իրավ. գիտ. թեկն. ատենախոսություն, Երևան, 2019, էջեր 37-40:

² Տե՛ս, օրինակ, Szabó and Vissy v. Hungary գործով Եվրոպական դատարանի 2016 թվականի հունվարի 12-ի վճիռը, զանգատ թիվ 37138/14, կետեր 64, 68, 78-81, Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 2005 թվականի ապրիլի 20-ի թիվ Rec(2005)10 հանձարարականը՝ ծանր հանցագործությունների, ներառյալ տեռորիստական ակտերի քննության «հատուկ քննչական մեթոդների» վերաբերյալ (Council of Europe: Committee of Ministers, Recommendation Rec(2005)10 of the Committee of Ministers to Member States on "Special Investigation Techniques" in Relation to Serious Crimes Including Acts of Terrorism, 20 April 2005, Rec(2005)10, available at: <https://www.refworld.org/docid/43f5c6094.html> [accessed 30 July 2021]):

ցությանը գաղտնի միջոցառումների իրականացման թույլատրելիությունը, միևնույն ժամանակ գտել է, որ ոստիկանական սադրանքի դեպքերի բացառման նպատակով այդ մեթոդների կիրառումը պետք է իրականացվի հստակ սահմաններում՝ ողջամիտ և բավարար երաշխիքների ապահովմամբ, ինչպիսին է համապատասխան միջոցառման կատարումը թույլատրելու, այն իրականացնելու և դրա նկատմամբ վերահսկողության հստակ և կանխատեսելի ընթացակարգերի նախատեսումը¹: Մի շարք գործերով Եվրոպական դատարանը Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի խախտում է արձանագրել մասնավորապես այն հիմքով, որ գաղտնի միջոցառումը թույլատրվել է այն մարմնի հասարակ վարչական որոշմամբ, որը հետագայում իրականացրել է տվյալ միջոցառումը, և դրա նկատմամբ բացակայել է դատական կամ այլ անկախ մարմնի վերահսկողությունը²: Գաղտնի միջոցառման նկատմամբ վերահսկողության կապակցությամբ Եվրոպական դատարանն ընդգծել է, որ դատական վերահսկողությունն առավել համապատասխան միջոց կարող է հանդիսանալ այնուամենայնիվ նշելով, որ համապատասխան ընթացակարգերի և երաշխիքների առկայության դեպքում հսկողական այլ միջոցները, ինչպիսին է, օրինակ՝ դատախազական հսկողությունը, նույնպես կարող են կիրառվել³:

Ի կատարում Եվրոպական դատարանի վերոնշյալ դիրքորոշումների՝ որոշ երկրներ իրենց օրենսդրություններում նախատեսել են քննարկվող գործողությունների կատարման նկատմամբ նախնական դատական վերահսկողություն⁴:

Վերոնշյալի հաշվառմամբ կարծում ենք, որ կաշառքի նմանակում ՕՀՄ-ի նկատմամբ նախնական դատական վերահսկողության սահմանումը նպատակ է հետապնդում ապահովել Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքում ձևավորված չափանիշները, իսկ այն որպես գաղտնի քննչական գործողություն նախատեսելու Նոր օրենսգրքի մոտեցումը կոչված է ապահովելու նաև «Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի» 1999 թվականի Ստրասբուրգի կոնվենցիայի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջն առ այն, որ յուրաքանչյուր կողմ պետք է ընդունի այնպիսի օրենսդրական և այլ միջոցներ, ներառյալ հատուկ քննչական անհրաժեշտ տեխնիկայի օգտագործումը թույլատրող միջոցները, որոնք հնարավորություն են տալիս, ներպետական իրավունքին համահունչ, դյուրացնելու կոնվենցիայի համապատասխան հոդվածներում նախատեսված հանցագործությունների առնչությամբ ապացույցների հավաքումը և կոռուպցիայի գործիքների ու եկամուտների կամ այլ գույքի, որը համարժեք է նման եկամուտներին, նույնացնելը, հայտնաբերելը, սահեցնելը և առգրավելը՝ կոնվենցիայով սահմանված միջոցների կիրառման նպատակով:

Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է ընդգծել, որ Եվրոպական դատարանի դիրքորոշումներում որևէ տարբերակում չկա գաղտնի գործակալների մասնակցությամբ իրականացվող գաղտնի միջոցառման տեսակի կամ այն հանցագործության տեսակի հետ, որի բացահայտման նպատակով դրանք իրականացվում են: Այլ խոսքով՝ ըստ Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի՝ նախնական

¹ St'e'u Ramanauskas v. Lithuania գործով Մեծ պալատի 2008 թվականի փետրվարի 5-ի վճիռ, զանգատ թիվ 74420/01, կետեր 50-53:

² St'e'u Vanyan v. Russia գործով 2005 թվականի դեկտեմբերի 15-ի վճիռ, զանգատ թիվ 53203/99, կետեր 46-47, Khudobin v. Russia գործով 2006 թվականի հոկտեմբերի 26-ի վճիռ, զանգատ թիվ 59696/00, կետ 135, Bannikova v. Russia գործով 2010 թվականի նոյեմբերի 4-ի վճիռ, զանգատ թիվ 18757/06, կետեր 49-50:

³ St'e'u Milinienė v. Lithuania գործով 2008 թվականի հունիսի 24-ի վճիռ, զանգատ թիվ 74355/01, կետ 39:

⁴ St'e'u Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 2001 թվականի փետրվարի 26-ի թիվ CM/ResDH(2001)12, 2011 թվականի դեկտեմբերի 2-ի թիվ CM/ResDH(2011)231 բանաձևերը:

դատական վերահսկողությունը որպես առավել ընդունելի երաշխիք է գնահատվում ինչպես կաշառքի նմանակում, այնպես էլ վերահսկելի մատակարարում և գնում, գաղտնի գործակալների ներդրում և նմանաբնույթ այլ գաղտնի միջոցառումների իրականացման դեպքում:

Այնուամենայնիվ ինչպես նախկին, այնպես էլ Նոր օրենսգրքով վերոնշյալ միջոցառումները ներառված չեն գաղտնի քննչական գործողությունների շարքում, ինչպես նաև՝ դատական վերահսկողության ոլորտում: Մինչդեռ «Թմրամիջոցների և հոգեմետ նյութերի ապօրինի շրջանառության դեմ պայքարի մասին» ՄԱԿ-ի 1988 թվականի կոնվենցիայով (1-ին հոդվածի է) կետ, 11-րդ հոդված), «Անդրազգային կազմակերպված հանցավորության դեմ» ՄԱԿ-ի 1957 թվականի կոնվենցիայով (2-րդ հոդվածի թ) կետ, 20-րդ հոդված), որոնց նպատակը համապատասխան ոլորտերում պայքարի արդյունավետ միջոցների նախատեսումն է, նույնպես նախատեսված է այնպիսի գաղտնի միջոցառման իրականացման հնարավորություն, ինչպիսին է վերահսկելի մատակարարումը (հսկվող առաքումը), իսկ վերջին կոնվենցիայով՝ նաև քննության այլ հատուկ մեթոդներ:

Վերոնշյալի հաշվառմամբ անհասկանալի է վերահսկելի մատակարարում¹ ու օպերատիվ ներդրում ՕՀՄ-ները գաղտնի քննչական գործողությունների և նախնական դատական վերահսկողության առարկայի շրջանակներում չընդգրկելու՝ օրենսդրի տրամաբանությունն այն պայմաններում, երբ կաշառքի նմանակում ՕՀՄ-ն նախատեսված է այդ շրջանակներում:

Անհրաժեշտ է նկատել նաև, որ Նոր օրենսգրքով նախատեսված կարգավորումների պայմաններում «վերահսկելի մատակարարում» ՕՀՄ արդյունքում ձեռք բերված տվյալներն ինքնին չեն կարող օգտագործվել որպես ապացույց, այդ թվում՝ որպես արտավարության փաստաթուղթ: Մասնավորապես, Նոր օրենսգրքով ուղղակիորեն ամրագրված է, որ օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքում կազմված փաստաթղթերը և որևէ կրիչի վրա ամրագրված տվյալները քրեական վարույթում ապացույց չեն (86-րդ հոդվածի 2-րդ մաս): Միևնույն ժամանակ այն սահմանում է, որ քրեական վարույթի շրջանակներից դուրս իրականացված օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքում **դատարանի թույլտվությամբ** ստացված տեսագրությունները, տեսաձայնագրությունները, ձայնագրությունները և այլ օբյեկտիվ փաստաթղթերը կարող են ճանաչվել արտավարության փաստաթուղթ և կցվել վարույթի նյութերին միայն այն դեպքում, երբ համապատասխան միջոցառումն իրականացվել է ենթադրյալ հանցագործությունը կանխելու, խափանելու կամ ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին հանցանքի կատարման պահին կամ դրանից անմիջապես հետո բացահայտելու նպատակով (96-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

¹ Հսկիչ գնում ՕՀՄ-ի՝ նախնական դատական վերահսկողության առարկա հանդիսանալու իրավաչափության հարցը սույն աշխատանքի շրջանակներում քննարկման առարկա չի դարձվում, քանի որ այն որպես ՕՀՄ նախատեսելու հարցը, մեր դիտարկմամբ, ինքնին վիճելի է: Վերջին դիրքորոշման համար հիմք ենք ընդունում այն, որ նույնանուն և նմանանպատակ միջոցառում նախատեսված է նաև Հարկային օրենսգրքով՝ որպես հարկային ուսումնասիրության տեսակ (հոդվածներ 343-րդ և 345-րդ հոդվածները), իսկ դրա ծավալում չընդգրկվող իրավիճակները (հետագա հետազոտությունների նպատակով մոմշներ ստանալու, ապրանքների, ծառայությունների և աշխատանքների իրական գների բացահայտման համար կատարվողները) լիովին կարող են ներառվել վերահսկելի մատակարարում ՕՀՄ շրջանակներում:

Այսպիսով՝ առաջարկում ենք վերահսկելի մատակարարում և գնում¹, ինչպես նաև օպերատիվ ներդնում² ՕՀՄ-ները նախատեսել որպես գաղտնի քննչական գործողություններ, ինչպես նաև դրանք ներառել նախնական դատական վերահսկողության առարկայի շրջանակներում՝ դրանով իսկ ապահովելով դրանց արդյունքները որպես ապացույցներ օգտագործելու հնարավորությունը և առանձին ուղտներում հանցավորության դեմ պայքարի հարցում ՀՀ ստանձնած պարտավորությունների արդյունավետ իրականացումը:

Նոր օրենսգրքի կարգավորումների տրամաբանությունից երևում է, որ բացի գաղտնի քննչական գործողություններից, որոնց արդյունքները նախատեսված են որպես ապացույցի ինքնուրույն տեսակ, հետաքննության մարմնի կողմից ինչպես վարույթի շրջանակներում, այնպես էլ դրանից դուրս կարող են իրականացվել օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ՝ ենթադրյալ հանցագործությունը կանխելու, խափանելու կամ ենթադրյալ հանցանք կատարած անձին հանցանքի կատարման պահին կամ դրանից անմիջապես հետո բացահայտելու նպատակով: Ընդ որում այդ ՕՀՄ-ները դատարանի որոշմամբ կատարված լինելու դեպքում կարող են ճանաչվել որպես արտավարության փաստաթուղթ (96-րդ հոդվածի 3-րդ մաս):

Նոր օրենսգրքի նման մոտեցումը մի շարք հարցերի տեղիք է տալիս: Մասնավորապես անհասկանալի է, թե հանցագործության մասին տեղեկատվության առկայության պայմաններում, երբ կարող է քրեական վարույթ չնախաձեռնվել, սակայն հանցանք կատարած անձին բացահայտելու նպատակով անձի հիմնական իրավունքների սահմանափակմամբ զուգորդվող (դատարանի որոշման հիման վրա կատարվող) ՕՀՄ իրականացվել: Ընդ որում՝ անձի հիմնական իրավունքների այսպիսի սահմանափակմամբ զուգորդվող գաղտնի գործողությունները պետք է համապատասխանեն իրավաչափության մի շարք պայմանների:

Այսպես՝ գաղտնի միջոցառումների օրինականության կապակցությամբ Եվրոպական դատարանը սահմանել է հետևյալ նվազագույն երաշխիքները, որոնք պետք է սահմանված լինեն օրենքում՝ իշխանության չարաշահումը բացառելու համար. այն հանցագործությունների բնույթը, որոնք կարող են հիմք ծառայել միջամտության թույլտվություն ստանալու համար, անձանց այն կատեգորիաների հստա-

¹ Միջազգային փորձի ուսումնասիրությունից երևում է, որ քննարկվող գործողությունը երկրների զգալի մասում (Բուլղարիա, Խորվաթիա, Էստոնիա, Հունաստան, Լիխտենշտեյն, Լեհաստան, Սլովենիա, Ֆրանսիա և այլն) ներառված է դատարանի որոշմամբ կատարվող գործողությունների շարքում:

² Այս կապակցությամբ նշենք, որ ՌԴ «ՕՀԳ մասին» օրենքով (8-րդ հոդվածի 2-րդ մաս) դատական վերահսկողության առարկայի շրջանակները սահմանափակված են անձանց նամակագրության, հեռախոսային խոսակցությունների, փոստային, հեռագրական և այլ հաղորդումների գաղտնիության, ինչպես նաև բնակարանի անձեռնմխելիության իրավունքների սահմանափակման հետ կապված ՕՀՄ-ներով: Ինչ վերաբերում է հսկիչ գնում (նմանաբովանդակ է «ՕՀԳ մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված վերահսկելի մատակարարում և գնում ՕՀՄ-ին (Տե՛ս Комментарий к Федеральному закону "Об оперативно-розыскной деятельности" (постатейный) / А.И. Алексеев, О.А. Вагин, Д.В. Закаляпин и др.; под ред. А.И. Алексеева, В.С. Овчинского. Москва: Проспект, 2011, էջ 38)), օպերատիվ ներդնում, օպերատիվ փորձարարություն (ընդգրկում է նաև «ՕՀԳ մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված կաշառք տալու և կաշառք ստանալու նմանակում ՕՀՄ-ն (տե՛ս նույն տեղում, էջ 47)) ՕՀՄ-ներին, ապա ՌԴ օրենսդիրը դրանց իրականացման համար բավարար է համարում ՕՀԳ իրականացնող մարմնի ղեկավարի կողմից հաստատված որոշումը, չնայած այն իրողությանը, որ Եվրոպական դատարանը Ռուսաստանի դեմ կայացրած մի շարք որոշումներում (տե՛ս Vanyan v. Russia, Khudobin v. Russia, Bannikova v. Russia գործերով վկայակոչված որոշումները) հատուկ ընդգծել և շարունակաբար ընգծում է նշված ՕՀՄ-ների նկատմամբ դատական կամ այլ անկախ մարմնի վերահսկողության անհրաժեշտության մասին:

կեցումը, որոնց հեռախոսային հաղորդակցությունը կարող է վերահսկվել, միջոցառման տևողության սահմանափակումը, ստացված տվյալների հետազոտման, օգտագործման և պահպանման ընթացակարգը, ստացված տվյալներին այլ անձանց ծանոթացնելիս նախագրուշական միջոցառումների ձեռնարկումը, ստացված տվյալները ջնջելու կամ ոչնչացնելու հանգամանքների հստակեցումը¹, հսկողական կամ վերահսկողական կառուցակարգերի նախատեսումը²: Վերջիններիս առկայությունը Եվրոպական դատարանը գնահատում է օրենքի կանխատեսելիության հատկանիշը որոշելիս:

Վերոգրյալի հաշվառմամբ, ինչպես նաև հիմք ընդունելով այն, որ քննարկվող գաղտնի գործողությունները կարող են կատարվել այն դեպքերում, երբ նվազ խիստ միջամտությամբ ցանկալի արդյունքին ողջամտորեն անհնարին է հասնել, կարծում ենք, որ արտավարության ՕՀՄ-ների արդյունքները որպես ապացույց վերը նշված դեպքերում թույլատրելի համարելու Նոր օրենսգրքի մոտեցումը պետք է կիրառելի լինի անհետձգելի և բացառիկ դեպքերում: Սակայն այս չափանիշների կիրառման դեպքում էլ կարող է բարդություն առաջանալ անհետձգելիությունը գնահատելիս՝ հաշվի առնելով, որ դատարանի որոշման առկայությունը նախատեսված է որպես պարտադիր պայման: Հատկանշական է, որ ՀՀ Սահմանադրությամբ հաղորդակցության գաղտնիության իրավունքն **առանց դատարանի որոշման** սահմանափակվելու բացառություն է նախատեսված այն դեպքերում, **երբ դա անհրաժեշտ է պետական անվտանգության պաշտպանության համար և պայմանավորված է հաղորդակցվողների՝ օրենքով սահմանված առանձնահատուկ կարգավիճակով**:

Թերևս հիշյալ հարցերի քննարկումը կարող է առարկայական լինել ՕՀԳ մասին նոր օրենսգրքի ընդունումից հետո: Մինչ դա վաղաժամ ենք համարում այս տեսանկյունից դատողություններ կատարել Նոր օրենսգրքի կարգավորումների վերաբերյալ: Այնուամենայնիվ ՕՀԳ մասին նոր օրենքը մշակելիս անհրաժեշտ է Նոր օրենսգրքով նախատեսված երաշխիքային նորմերի շրջանցումը բացառող գործուն կառուցակարգեր նախատեսել:

Անդրադառնալով գաղտնի գործողությունների նորմատիվ կարգավորմանն առաջադրվող չափանիշներից հանցագործությունների բնույթի սահմանման պահանջին՝ նշենք, որ Նոր օրենսգրքով հստակ նախատեսված են հանցագործությունների շրջանակին առաջադրվող պահանջներ: Մասնավորապես, գաղտնի քննչական գործողությունները կարող են կատարվել ծանր կամ առանձնապես ծանր, ինչպես նաև կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու ենթադրյալ հանցանքների վերաբերյալ վարույթներով (242-րդ հոդվածի 3-րդ մաս): Նկատենք, որ հիշյալ ձևակերպումը նախկին կարգավորումների համեմատ ենթադրում է հանցագործությունների շրջանակի ընդլայնում: Մասնավորապես՝ նախկին ձևակերպումների համաձայն՝ հիշյալ գործողությունները, բացառությամբ որպես քննչական գործողություն կատարվող նամակագրության վերահսկումից և հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնաստումից, կարող էին իրականացվել ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների, իսկ կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու նմանակումը՝ կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու կապակցությամբ: Այսպիսով՝ ստացվում է, որ նոր կարգավորումների պայմաններում բոլոր գաղտնի քննչական գործողությունները կարող են կատարվել նաև կաշառք ստանալու կամ կաշառք տալու ենթադրյալ հանցանքների վերաբերյալ վարույթներով, այն դեպքում, երբ դրանց մի մասն ինչպես

¹ St' u *Sefilyan v. Armenia* գործով վկայակոչված վճիռը, կետ 125, *Association for European Integration and Human Rights and Ekimdzhiev v. Bulgaria* գործով 28.06.2007թ. վճիռը, գանգատ թիվ 62540/00, կետ 76, *Liberty and Others v. the United Kingdom* գործով 01.07.2008թ. վճիռը, գանգատ թիվ 58243/00, կետ 95, *Roman Zakharov v. Russia* գործով 04.12.2015թ. վճիռը, գանգատ թիվ 47143/06, կետ 231:

² St' u *Sefilyan v. Armenia* գործով վկայակոչված վճիռը, կետ 132:

նախկին, այնպես էլ նոր ՀՀ քրեական օրենսգրքերով հանդիսանում են միջին ծառայության հանցանքներ: Ավելին՝ Վճռաբեկ դատարանը, մեկնաբանելով կաշառքի նմանակում իրականացնելու պայման հանդիսացող հանցագործությունների շրջանակը սահմանող նախկին կարգավորումները, այդ շրջանակը սահմանափակել է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 311-րդ և 312-րդ հոդվածներով նախատեսված հանցակազմերով՝ բացառելով «կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու հանցագործություն» հասկացության տարածական մեկնաբանումը¹: Մինչդեռ Նոր օրենսգրքով այդ գաղտնի քննչական գործողությունը կարող է կատարվել ոչ միայն կաշառք տալու կամ կաշառք ստանալու, այլ նաև ընտրակաշառք, մասնավոր ոլորտում կաշառք ստանալու, տալու կամ դրա միջնորդության, ապօրինի վարձատրության, շորթման, կաշառքի պրովոկացիայի, դատավարության մասնակիցների կողմից կաշառք ստանալու, նրանց կաշառք տալու հետ կապված մի շարք հանցակազմերով (ՀՀ քրեական նոր օրենսգրքի² 218-220-րդ, 258-րդ, 272-276-րդ, 435-440-րդ, 477-րդ, 496-497-րդ հոդվածները) վարույթների շրջանակներում:

Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է ընդգծել, որ Նոր օրենսգրքի հիշյալ մոտեցումը համահունչ է «Կոռուպցիայի մասին քրեական իրավունքի» 1999 թվականի Ստրասբուրգի կոնվենցիայի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի պահանջներին:

Հատկանշական է, որ նախկին կարգավորումներով հանցագործության բնույթի սահմանափակում նախատեսված չէր «նամակագրության վերահսկում» և «հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալուծում» քննչական գործողությունների կապակցությամբ, այն դեպքում, երբ նույնանուն ՕՀՄ-ները կարող էին կատարվել բացառապես ծանր կամ առանձնապես ծանր հանցագործությունների վերաբերյալ կասկածի առիթով: Այդ պատճառով հիշյալ գաղտնի միջոցառումների իրականացումը չէր համապատասխանում օրինականության չափանիշին, որպիսի պայմաններում հիշյալ գործողությունների իրականացումն իրավական տեսանկյունից անթույլատրելի էր և հանգեցնում էր անձի անձնական կյանքի անձեռնմխելիության իրավունքի խախտման: Մինչդեռ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ դատական վերահսկողության շրջանակներում դատարաններն անտեսել և անտեսում են հիշյալ համգամանքը, ավելին՝ օրինակ՝ հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալուծման վերաբերյալ միջնորդությունների բավարարման աստիճանը 2020 թվականին կազմել է 89% (ներկայացվել է 155 միջնորդություն, բավարարվել՝ 138-ը)³:

Նոր կարգավորումներով հիշյալ խնդիրը վերացվեց՝ քննարկվող գործողությունները բացառապես ծանր կամ առանձնապես ծանր, ինչպես նաև կաշառք տալու կամ ստանալու հանցանքների վերաբերյալ վարույթով կատարելու պահանջ նախատեսելու միջոցով: Այս կապակցությամբ հարկ է նկատել, որ նամակագրության և թվային հաղորդակցության վերահսկում գաղտնի քննչական գործողությունները գրեթե նույնաբովանդակ են ներկայիս «նամակագրության վերահսկում» և «հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալուծում» քննչական գործողություններին և ՕՀՄ-ներին: Հեռախոսային խոսակցությունների գաղտնալուծման գործողության բովանդակությունից հանվել է հետևյալ տեղեկությունների ստացումը.

- հեռախոսային հաղորդակցությունը սկսելու պահին և դրա ընթացքում հաղորդակցվողների գտնվելու վայրը և նրանց տեղաշարժը պարզելու համար անհրաժեշտ տվյալները.

- համացանցին միանալու և համացանցից դուրս գալու վայրը, ժամանակը և տևողությունը, համացանցն օգտագործողի կամ բաժանորդի անհատականացման

¹ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ 27.02.2015թ. թիվ ՇԴ2/0004/01/14 որոշումը:

² ՀՕ-199-Ն, ընդունված՝ 05.05.2021թ., ուժի մեջ է մտնելու՝ 01.07.2022թ.:

³ Տե՛ս Դատարանների 2020 թվականի հաշվետվություն՝ մինչդատական վարույթի գործերի վերաբերյալ:

տվյալները, հեռախոսահամարը, որով նա միանում է ընդհանուր օգտագործման հեռախոսացանցին, համացանցային հասցեն, ներառյալ ինտերնետ պրոտոկոլի (IP) հասցեն, համացանցային հեռախոսազանգը ստացողի անհատականացման տվյալները: Դրանք նախատեսվել են անձնաձիգն՝ «տեղեկատվության ստացում» քննչական գործողության շրջանակներում:

Այնուամենայնիվ, մինչ այս ձևավորված իրավակիրառ պրակտիկան վկայում է, որ քննարկվող գործողությունները, հատկապես բաժանորդի մուտքային և ելքային զանգերը, հեռախոսային հաղորդակցությունը սկսելու և ավարտելու ժամանակը, հեռախոսազանգի վերահասցեագրման կամ փոխանցման դեպքում այն հեռախոսահամարը, որին փոխանցվել է հեռախոսազանգը, ստանալը (վերծանում) խիստ լայն կիրառություն¹ և կարևոր ապացուցողական նշանակություն ունեն, այդ թվում ոչ մեծ և միջին ծանրության հանցագործությունների վերաբերյալ գործերով:

Չնայած Նոր օրենսգիրքը դեռևս ուժի մեջ չի մտել և գործնականում չի փորձարկվել, սակայն, մեր համոզմամբ, առնվազն հիշյալ տեղեկությունները ստանալու մասով հանցագործությունների շրջանակի նման սահմանափակումը կարող է լուրջ խոչընդոտներ ստեղծել հանցագործությունների բացահայտման տեսանկյունից անհիմն սահմանափակելով հանրային շահը:

Նոր օրենսգրքով հստակ սահմանված է նաև անձանց շրջանակը, որոնց նկատմամբ կարող են կիրառվել քննարկվող գործողությունները: Մասնավորապես, կաշառքի նմանակումը կարող է կատարվել բացառապես այն անձի նկատմամբ, ում վերաբերյալ առկա են ենթադրյալ հանցանք կատարելու մասին վկայող փաստեր:

Ֆինանսական գործարքների վերահսկումը կարող է կատարվել միայն այն դեպքում, երբ դրա արդյունքում ստացվելիք տեղեկությունները ողջամտորեն կարող են վերաբերել՝ 1) այն ֆիզիկական անձին, ում վերաբերյալ առկա են ենթադրյալ հանցանք կատարելու մասին վկայող փաստեր,

2) մեղադրյալին,

3) այն ֆիզիկական անձին, ում վերաբերյալ առկա է հիմնավոր ենթադրություն այն մասին, որ նրա և սույն մասի 1-ին կամ 2-րդ կետով նշված անձի միջև առկա է անմիջական կապ, և ստացվելիք տեղեկություններն ուղղակիորեն առնչվում են վերջինիս վերագրվող փաստերին.

4) այն իրավաբանական անձին, որի կապակցությամբ առկա է հիմնավոր ենթադրություն այն մասին, որ դրա գործունեությունն ամբողջությամբ կամ վերաբերելի մասով կարող է կառավարվել, վերահսկվել կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվել սույն մասի 1-ին կամ 2-րդ կետով նշված անձի կողմից, և ստացվելիք տեղեկություններն ուղղակիորեն առնչվում են վերջինիս վերագրվող փաստերին:

Մնացած գաղտնի քննչական գործողությունները կարող են կատարվել՝

1) այն ֆիզիկական անձի նկատմամբ, ում վերաբերյալ առկա են ենթադրյալ հանցանք կատարելու մասին վկայող փաստեր.

2) մեղադրյալի նկատմամբ.

3) այն ֆիզիկական անձի նկատմամբ, ում վերաբերյալ առկա է հիմնավոր ենթադրություն այն մասին, որ մեղադրյալը պարբերաբար անմիջականորեն հաղորդակցվել է կամ ողջամտորեն կարող է հաղորդակցվել նրա հետ.

4) այն իրավաբանական անձի նկատմամբ, որի վերաբերյալ առկա է հիմնավոր ենթադրություն այն մասին, որ դրա գործունեությունն ամբողջությամբ կամ վե-

¹ Մինչդատական վարույթի գործերի վերաբերյալ դատարանների 2020 թվականի հաշվետվության համաձայն՝ 2020 թվականի ընթացքում ներկայացվել է 5935 միջնորդություն, որից բավարարվել է 5526-ը, մերժվել՝ 206: Ընդ որում՝ նույն հաշվետվության տվյալներից երևում է, որ այդ միջնորդությունների քանակը գերազանցում է նյութ միջնորդությունների քանակին:

րաբերելի մասով կառավարվում, վերահսկվում կամ որևէ կերպ փաստացի ուղղորդվում է սույն մասի 1-ին կամ 2-րդ կետով նշված անձի կողմից:

Անձանց վերոհիշյալ շրջանակն ըստ էության համապատասխանում է միջազգային չափանիշներին և հստակ լուծում է տալիս այս պահին գործնականում առաջացած մի շարք այդ թվում՝ գործով կարգավիճակ չունեցող անձի վերաբերյալ բանկային գաղտնիք ստանալու¹, իրավաբանական անձի նկատմամբ համապատասխան գործողություններն իրականացնելու թույլատրելիության վերաբերյալ հարցերին: Միևնույն ժամանակ հարկ է նկատել, որ հեռախոսային խոսակցությունների ծայնագրման կապակցությամբ Եվրոպական դատարանը իրավաչափ է գնահատել նաև հանցագործության մասին տեղեկություն ունեցող այլ անձի իրավունքի սահմանափակումը², սակայն Նոր օրենսգրքով, ի տարբերություն նախկինի, այլ ֆիզիկական անձի նկատմամբ քննարկվող գործողության կատարումը սահմանափակված է մեղադրյալի հետ հաղորդակցվելու հիմնավոր ենթադրության վերաբերյալ պայմանով:

Գաղտնի միջոցառումների իրականացման պայման է համապատասխան *հանցանքի վերաբերյալ հիմնավոր կասկածի առկայությունը*³: Վերջինս, ըստ Եվրոպական դատարանի, ենթադրում է փաստերի առկայություն՝ կասկածելու, որ անձը ծրագրում է, կատարում կամ կատարել է համապատասխան հանցանք^{4 5}: Այսինքն, ի տարբերություն կալանքի համար անհրաժեշտ հիմնավոր կասկածի հասկացության, Եվրոպական դատարանը քննարկվող միջոցառումների առնչությամբ հիմնավոր կասկածին ներկայացնում է ավելի ցածր չափանիշներ՝ «ենթադրելու», «բավարարելու» եզրույթների փոխարեն կիրառելով «կասկածելու» եզրույթը: *Վերոհիշյալից ելնելով՝ քննարկվող գործողությունների կապակցությամբ անձի՝ կասկածյալի կամ մեղադրյալի դատավարական կարգավիճակ ունենալու բացարձակ պահանջ չնախատեսելը չի հակասում Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքին*:

Նոր օրենսգրքով մանրամասն կարգավորումներ են նախատեսված նաև քննարկվող գործողությունների տևողության, ստացված տվյալների հետազոտման, օգտագործման և պահպանման ընթացակարգի, ստացված տվյալներին այլ անձանց ծանոթացնելիս համապատասխան միջոցառումների ձեռնարկման, ստացված տվյալները ջնջելու կամ ոչնչացնելու հանգամանքների, դրանց նկատմամբ հսկողական և վերահսկողական կառուցակարգերի վերաբերյալ, որոնք համահունչ են դրանց առաջադրվող միջազգային չափանիշներին:

¹ Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկայի ուսումնասիրությունից հետևում է, որ բանկային գաղտնիք կազմող տեղեկության սուբյեկտային սահմանափակ շրջանակ նախատեսելու պահանջ ուղղակիորեն նախատեսված չէ, սակայն Եվրոպական դատարանը անձի իրավունքի սահմանափակման իրավաչափությունը գնահատելիս հաշվի առնվող հանգամանքների շարքում առանձնացնում է անձի կապը քրեական վարույթի հետ և նրա կողմից հանցանք կատարած լինելու կասկածի առկայությունը / Տե՛ս *M.N. and Others v. San Marino* գործով 07.07.2015թ. վճիռ, զանգատ թիվ 28005/12, կետ 77/: Այն դեպքում, երբ անձը քրեական վարույթի սուբյեկտ չէ, և նրա կողմից հանցանք կատարած լինելու վերաբերյալ հստակ կասկածներ առկա չեն, ըստ էության պահանջվում են նրա իրավունքի սահմանափակման ավելի բարձր հիմնավորումներ, որպեսզի ապահովվի համաչափության սկզբունքը:

² Տե՛ս *Greuter v. the Netherlands* գործով 19.03.2002թ. որոշումը, զանգատ թիվ 40045/98:

³ Տե՛ս Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի 2005 թվականի ապրիլի 20-ի թիվ Rec(2005)10 հանձարարականի 4-րդ կետը:

⁴ Տե՛ս *Roman Zakharov v. Russia* գործով վկայակոչված վճիռը, կետ 260:

⁵ Նմանաբովանդակ մոտեցում է դրսևորել, օրինակ, Խորվաթիայի Սահմանադրական դատարանն իր 2008 թվականի հոկտեմբերի 1-ի թիվ U-III-857/2008 որոշման 8.2-րդ կետում:

Մեկ հոդվածի շրջանակներում գաղտնի քննչական գործողությունների վերաբերյալ Նոր օրենսգրքի բոլոր կարգավորումները քննարկելու անհնարինությանը պայմանավորված՝ որպես ամփոփում նշենք, որ դրանով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսդրությունում ներդրվել է գաղտնի գործողությունների սկզբունքորեն նոր հայեցակարգ, որն ունակ կլինի նոր որակ ապահովել իրավական պետությունում անձի իրավունքները և հանցագործությունների բացահայտման հանրային շահը պաշտպանելու առումով: Իսկ դրա առանձին բացեր և թերություններ հնարավոր կլինի առարկայական քննարկել բացառապես գործնական կիրառությունից հետո:

CONCEPTUAL FEATURES OF SECRET MEASURES UNDER THE RA NEW CRIMINAL PROCEDURE CODE

Ani Danielyan

*Judge of the Court of First Instance of the RA Gegharkunik Marz,
Assistant at the YSU Chair of Criminal Procedure and Criminalistics,
Candidate of Legal Sciences*

With the adoption of the new RA Criminal Procedure Code (hereinafter referred to as the New Code), the Armenian legal theory and legal practice are faced with a responsible task of redefining the institutions that have been researched and applied for decades, as the New Code is based on a fundamentally new concept. From this perspective, the study of new regulations on secret measures is highly relevant.

Within this framework, the paper studies the model of secret investigative measures envisaged by the New Code from the conceptual point, reveals the international standards for lawfulness of normative regulation of such measures, discusses some theoretical and practical problems arisen under the previous legal regulations.

As a result of the analysis, it was concluded that by incorporating some of the operative-investigative measures in the Criminal Procedure Code and referring to them as "secret investigative measures", the issue of their legal nature was resolved at the normative level.

Discussing the criterion for differentiation of secret investigative measures and considering the ECHR case-law and number of international treaties ratified by RA, the author proposes to envisage the controlled supply and purchase, as well as the undercover operation as covert investigative measures, making them the subject of initial judicial control. According to the author, this will ensure the use of the results of these measures as evidence, as well as the effective implementation of the commitments undertaken by the RA in the fight against crime in certain spheres.

The author notes that the new regulations, compared to the previous ones, essentially expand the scope of crimes that allow conducting covert investigative measures. In particular, under the new regulations, all covert investigative actions can be carried out in regard of serious or particularly serious, as well as corrupt offenses. In this connection, it was emphasized that the mentioned approach of the New Code is in line with the commitments undertaken by RA in the field of fight against corruption.

In the light of legal practice, the Author has expressed concern about the restricting the access to some of the information contained in the wiretapping content

by the scope of serious or particularly serious or corrupt crimes. In particular, the actions under consideration, especially the receiving of information about incoming and outgoing calls of the subscriber, the time of starting and ending the telephone communication, the telephone number to which the telephone call was transferred in case of redirection, are very widely used in relation to other crimes as well.

Referring to the provisions of the New Code on the definition of the categories of persons who can be subjected to secret corrupt, the author concluded that it essentially meets international standards, provides a clear solution to a number of issues that have arisen in practice at the moment. Meantime, the Author notes that in connection with the recording of telephone conversations, the European Court has assessed that the restriction of the right of another person who have information about the crime is lawful, but the New Code, unlike the previous one, precludes that.

As a result of the research, the Author found that a fundamentally new concept of secret actions has been introduced in the RA criminal procedure legislation, which will be able to ensure the rights of a person in a state governed by the rule of law and the public interest in crime detection in a new, qualitatively high level, and its gaps and shortcomings reasonably can be discussed only after practical application.

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЕКРЕТНЫХ ДЕЙСТВИЙ ПО НОВОМУ УГОЛОВНО- ПРОЦЕССУАЛЬНОМУ КОДЕКСУ РА

Ани Даниелян

*Судья суда первой инстанции Гегаркуникской области (марза),
ассистент кафедры уголовного процесса и криминалистики ЕГУ,
кандидат юридических наук*

С принятием нового уголовно-процессуального кодекса РА (далее Новый кодекс) перед теорией и практикой Армении стоит ответственная задача переосмысления институтов, которые исследовались и применялись десятилетиями, так как Новый кодекс основан на принципиально новой концепции. С этой точки зрения изучение новых положений о секретных мерах следствия чрезвычайно актуально.

В статье с концептуальной точки зрения исследуется модель негласных следственных действий, предусмотренных Новым Кодексом, выявляются международные стандарты законности нормативного регулирования таких действий, обсуждаются некоторые теоретические и практические проблемы, возникшие в рамках прежних правовых норм.

Обсуждая критерии разграничения секретных следственных мероприятий, с учетом прецедентной практики ЕСПЧ и ряда международных договоров, ратифицированных РА, автор предлагает включить контролируемую поставку и закупку, а также оперативное внедрение в число негласных следственных действий и в сферу предварительного судебного контроля. По мнению автора, это обеспечит использование результатов упомянутых действий в качестве доказательств, а также эффективное выполнение международных обязательств РА по борьбе с преступностью в определенных сферах.

Согласно новым регулированиям, все негласные следственные действия могут проводиться в отношении тяжких или особо тяжких преступлений, а также

ряда коррупционных преступлений. В этой связи было подчеркнуто, что данный подход соответствует обязательствам, взятым на себя РА в области борьбы с коррупцией.

В свете юридической практики автор выразил озабоченность по поводу ограничения доступа к некоторой информации, составляющую часть прослушивания телефонных разговоров, рамками тяжких или особо тяжких, или коррупционных преступлений. В частности, рассматриваемые действия, особенно получение входящих и исходящих звонков абонента, время начала и окончания телефонного разговора, номер телефона, на который был переведен телефонный звонок в случае переадресации, широко используются по отношению и других преступлений.

Ссылаясь на положения Нового кодекса об определении круга лиц, в отношении которых могут проводиться негласные действия, автор пришел к выводу, что он по сути соответствует международным стандартам, дает четкое решение по ряду вопросов, которые возникли на практике на данный момент.

В результате проведенного исследования констатируется, что в уголовно-процессуальное законодательство РА введена принципиально новая концепция негласных действий, которая в силах обеспечить права человека в правовом государстве и общественный интерес к раскрытию преступлений на новом, качественно высоком уровне, а его отдельные пробелы и недостатки могут быть предметно обсуждены только после практического применения.

Բանալի բառեր – գաղտնի քննչական գործողություններ, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ, քրեադատավարական գործունեություն, նախնական դատական վերահսկողության առարկա, անձի իրավունքների սահմանափակում, իրավաչափության երաշխիքներ, հանցագործությունների շրջանակ, անձանց շրջանակ, վերահսկելի մատակարարում, օպերատիվ ներդնում, հետախուսային խոսակցությունների վերահսկում

Ключевые слова: негласные следственные действия, оперативно-розыскные мероприятия, уголовно-процессуальная деятельность, предмет предварительного судебного контроля, ограничение прав человека, гарантии законности, контролируемая поставка, оперативное внедрение, контроль телекоммуникаций

Key words: secret investigative measures, operational-search measures, criminal procedural activity, subject of initial judicial supervision, restriction of human rights, legitimacy safeguards, scope of offences, categories of persons, controlled delivery, undercover operation, interception of telecommunications